

# **ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE W DZIAŁANIU**

**pod redakcją**

**Agnieszki Florczak**

**Alicji Lisowskiej**



Agencja Reklamowa OTO

# **Organizacje międzynarodowe w działaniu**

pod redakcją  
Agnieszki Florczak  
Alicji Lisowskiej

OTO Agencja Reklamowa

Wrocław 2014

Patron honorowy



RZECZNIK PRAW DZIECKA  
Marek Michalak

Recenzent

prof. dr hab. Elżbieta Stadtmüller

Copyright by Agnieszka Florczak, Alicja Lisowska & Autorzy

Kopiowanie, przedruk, umieszczanie w Internecie bez zgody redaktorów i autorów  
w całości lub we fragmentach – zabronione

Korekta

Jolanta Kardela

Projekt okładki, skład i łamanie

Agencja Reklamowa OTO

[www.o-to.pl](http://www.o-to.pl)

Wydanie publikacji zostało sfinansowane

przez Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego

[www.wns.uni.wroc.pl](http://www.wns.uni.wroc.pl)

ISBN 978-83-927859-8-9

Wydanie I, Wrocław 2014

# SPIS TREŚCI

Wykaz ważniejszych skrótów \_\_\_\_\_ 5

Od redaktorów \_\_\_\_\_ 9

## **Pokój i bezpieczeństwo**

Adam Cianciara, Operacje pokojowe \_\_\_\_\_ 13

Dominik Balawender, Proliferacja broni masowego rażenia \_\_\_\_\_ 37

Bartosz Bolechów, Terroryzm międzynarodowy \_\_\_\_\_ 53

Alina Bomba, Piractwo morskie \_\_\_\_\_ 87

Tomasz Klin, Państwa upadłe \_\_\_\_\_ 105

Arkadiusz Domagała, Interwencje humanitarne \_\_\_\_\_ 123

Alicja Lisowska, Ochrona środowiska \_\_\_\_\_ 143

## **Prawa człowieka, demokracja, pomoc humanitarna**

Agnieszka Florczak, Prawa człowieka \_\_\_\_\_ 179

Laura Koba, Edukacja w zakresie praw człowieka \_\_\_\_\_ 201

Anna Pacześniak, Promocja demokracji i praworządności \_\_\_\_\_ 227

Joanna Dobrowolska-Polak, Pomoc humanitarna \_\_\_\_\_ 245

## **Patologie**

Arkadiusz Domagała, Przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych \_\_\_\_\_ 269

Agnieszka Florczak, Handel ludźmi \_\_\_\_\_ 285

Laura Koba, Prostytucja i pornografia dziecięca \_\_\_\_\_ 307

Marcin Skocz, Rasizm i ksenofobia \_\_\_\_\_ 323

Monika Klimowicz, Bankructwo państw europejskich \_\_\_\_\_ 335

## **Migracje**

Magdalena Lesińska, Migracje \_\_\_\_\_ 359

Agnieszka Florczak, Uchodźstwo \_\_\_\_\_ 373

Joanna Dyduch, Bezpaństwowość \_\_\_\_\_ 397

Noty o autorach \_\_\_\_\_ 419



## Wykaz ważniejszych skrótów

AICHR – Międzyrządowa Komisja Praw Człowieka ASEAN

AMIS – Misja Unii Afrykańskiej w Sudanie

AMISOM – Misja Unii Afrykańskiej w Somalii

ASEAN – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej

BEAR – Euroarktyczny Region Morza Barentsa

BŚ, WB – Bank Światowy

CAP – Instrument Skonsolidowanych Apeli

CCAC – Koalicja na Rzecz Klimatu i Czystego Powietrza

CEMAC – Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Środkowej

CERD – Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej

CIM – Międzyamerykańska Komisja Kobiet

CIREA – Centrum ds. Wymiany Informacji i Dyskusji w Sprawach Azylu

CIREFI – Centrum ds. Imigracji, Dyskusji i Wymiany Informacji na temat Przekraczania Granic i Imigracji

CPT – Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom

CRSV, SGBVAC – przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych

CSD – Komisja Zrównoważonego Rozwoju

CTBT – Traktat o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową

DHA – Departament ds. Humanitarnych ONZ

DPKO – Departament Operacji Pokojowych

DRC – Koordynator ds. Pomocy w Czasie Klęsk Żywiolowych

EAOŚ – Europejska Agencja Ochrony Środowiska

EAPC – Euroatlantycka Rada Współpracy

EBA – Europejski Organ Nadzoru Bankowego

EBOR – Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju

ECHO – Biuro Humanitarne Wspólnoty Europejskiej

ECOWAS – Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej

EFSF – Europejski Instrument Stabilności Finansowej

EFSM – Europejski Mechanizm Stabilizacji Finansowej

EIOPA – Europejski Organ Nadzoru Ubezpieczeń i Pracowniczych Programów Emerytalnych

EKG – Europejska Komisja Gospodarcza

EKPC – Europejska Komisja Praw Człowieka

ENS – Europejska Sieć na rzecz Bezpieczeństwa

ERC – Koordynator ds. Pomocy w Sytuacjach Nadzwyczajnych

ERF – Europejski Fundusz na rzecz Uchodźców

ERRS – Europejska Rada do spraw Ryzyka Systemowego

ESCAP – Komisja Ekonomiczna i Społeczna ONZ dla Azji i Pacyfiku

ESM – Europejski Mechanizm Stabilności

ESMA – Europejski Organ Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych

EŚW – Europa Środkowo-Wschodnia

---

ETPCz – Europejski Trybunał Praw Człowieka	INTERFET – Siły Międzynarodowe w Timorze Wschodnim
EUMC – Europejskie Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii	IOM – Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji
EURODAC – komputerowy system rozpoznawania odcisków palców osób ubiegających się o status uchodźcy	IRO – Międzynarodowa Organizacja ds. Uchodźców
Europol – Europejski Urząd Policji	ISE – Inicjatywa Środkowoeuropejska
EWEA – Europejska Wspólnota Energii Atomowej	ISPO – Międzynarodowa Organizacja Osób Bezpaństwowych
EWG – Europejska Wspólnota Gospodarcza	KG – Konwencja genewska o statusie uchodźców z 1951 r.
EWWiS – Europejska Wspólnota Węgla i Stali	KMRE – Komitet Ministrów Rady Europy
FAO – Światowa Organizacja Wyżywienia i Rolnictwa	LPA – Liga Państw Arabskich
FARC – organizacja terrorystyczna Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii	MBOR, IBRD – Międzynarodowy Banku Odbudowy i Rozwoju
FRA, APP – Agencja Praw Podstawowych	MFW, IMF – Międzynarodowy Fundusz Walutowy
FRONTEX – Agencja Zarządzania i Ochrony Granic Zewnętrznych	MOP, ILO – Międzynarodowa Organizacja Pracy
GEF – Światowy Fundusz Środowiska	MTKJ – Międzynarodowy Trybunał Karny <i>ad hoc</i> ds. Jugosławii
GFMD – Globalne Forum w sprawie Migracji i Rozwoju	MTKR – Międzynarodowy Trybunał Karny <i>ad hoc</i> ds. Rwandy
GMG – Światowa Grupa ds. Migracji	MTS – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
GRETA – Grupa Ekspertów ds. Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi	NATO – Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego
HELCOM – Komisja Ochrony Środowiska Morskiego Bałtyku	NPT – Traktat o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej
IAEA, MAEA – Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej	NRM – Nordycka Rada Ministrów
IASC – Stały Komitet Międzyagencyjny	OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
IDPs – osoby wysiedlone wewnętrznie	OCHA – Biuro ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej
IFRC – Międzynarodowa Federacja Czerwonego Krzyża/Czerwonego Półksiężycy	

---

ODIHR – Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka	TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju	UA – Unia Afrykańska
OJA – Organizacja Jedności Afrykańskiej	UE – Unia Europejska
OKI – Organizacja Konferencji Islamskiej (ob. OWI)	UN.GIFT – Globalna Inicjatywa Narodów Zjednoczonych ds. Walki z Handlem Ludźmi
ONUC – Operacja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Kongo	UNAMID – Misja Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Afrykańskiej w Darfurze
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych	UNAMIR – Misja Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Rwandzie
OPA – Organizacja Państw Amerykańskich	UNAMSIL – Misja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Sierra Leone
OPWC – Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznej	UNDP – Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju
OWI – Organizacja Współpracy Islamskiej	UNEF I – Pierwsze Doraźne Siły Pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych
PAH – Polska Akcja Humanitarna	UNEP – Program Środowiskowy ONZ
PDPC – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka	UNESCO – Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury
R2P – Responsibility to Protect, „Odpowiedzialność za ochronę”	UNFPA – Fundusz Ludnościowy Narodów Zjednoczonych
RE – Rada Europy	UNHCHR – Urząd Wysokiego Komisarza Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka
RECs – Regionalna Wspólnota Ekonomiczna	UNHCR – Urzędu Wysokiego Komisarza Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców
RN – Rada Nordycka	UNICEF – Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci
RPMB – Rada Państw Morza Bałtyckiego	UNIFEM – Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Kobiet
RPN – Ruch Państw Niezaangażowanych	UNJLC – Wspólne Centrum Logistyczne Narodów Zjednoczonych
SAARC – Południowoazjatyckie Stowarzyszenie Współpracy Regionalnej	UNMAS – Akcja Rozminowywania ONZ
SADC – Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej	
SELEC – Południowo europejskie Centrum Egzekwowania Prawa	
SHIRBRIG – Wielonarodowa Brygada Szybkiego Reagowania	



---

UNMEE – Misja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Etiopii i Erytrei	UNTSO – Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Nadzorowania Rozejmu
UNMIK – Misja Tymczasowej Administracji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Kosowie	WCED – Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju
UNMOGIP – Grupa Obserwatorów Wojskowych Narodów Zjednoczonych w Indiach i Pakistanie	WHO – Światowa Organizacja Zdrowia
UNODC – Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości	WFP – Światowy Fundusz Żywnościowy
UNOMSA – Misja Obserwacyjna Narodów Zjednoczonych w Afryce Południowej	WMD – broń masowego rażenia
UNOSOM II – Druga Operacja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Somalii	WP UE – Wymiar Północny Unii Europejskiej
UNPREDEP – Siły Zapobiegawcze Organizacji Narodów Zjednoczonych	WNP – Wspólnota Niepodległych Państw
UNPROFOR – Siły Ochronne Organizacji Narodów Zjednoczonych	WTO – Światowa Organizacja Handlu
UNRRA – Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy i Odbudowy	
UNRWA – Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie	
UNSAS – System Szybkiego Rozmieszczenia Organizacji Narodów Zjednoczonych	
UNTAC – Tymczasowa Administracja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Kambodży	
UNTAET – Tymczasowa Administracja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Timorze Wschodnim	
UNTAG – Grupa Pomocy Organizacji Narodów Zjednoczonych w Okresie Przejściowym	

## Od redaktorów

Książka, którą oddajemy do rąk czytelników, jest efektem projektu badawczego „Obszary aktywności współczesnych organizacji międzynarodowych”, realizowanego w 2013 r. przez pracowników Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytutu Zachodniego, Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego, Stowarzyszenia *Semper Avanti* oraz Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada. Projekt został objęty Honorowym Patronatem Rzecznika Praw Dziecka. Publikacja *Organizacje międzynarodowe w działaniu* ma na celu przedstawienie analizy działalności międzynarodowych organizacji rządowych w różnych obszarach, stanowiąc tym samym uzupełnienie podręczników zawierających bądź to teoretyczne aspekty funkcjonowania organizacji międzynarodowych, bądź analizę podstaw prawnych, struktury czy trybów podejmowania decyzji. Książka stanowi więc kompendium wiedzy na temat działalności współczesnych organizacji międzynarodowych o charakterze rządowym. Z doświadczeń dydaktycznych i naukowych wynika, że na rynku wydawniczym brakuje pozycji o organizacjach międzynarodowych, w której w sposób syntetyczny, na podstawie kryterium przedmiotowego, zanalizowano by działalność organizacji w różnych obszarach tematycznych. W związku z tym przedmiotem analizy nie były takie aspekty, jak struktura organizacji międzynarodowych czy tryb podejmowania decyzji (chyba że było to niezbędne do przedstawienia danego problemu), lecz omówienie konkretnych przedsięwzięć różnych organizacji. Wewnętrzna struktura poszczególnych części, ze względu na bardzo zróżnicowaną problematykę, została pozostawiona w gestii autorów. W niemal każdej części jednak (wyjątek stanowi rozdział dotyczący bankructwa państw europejskich) przeanalizowano organizacje rządowe o charakterze uniwersalnym i regionalnym. Pragniemy wyraźnie podkreślić, że przedmiotem analizy nie były organizacje pozarządowe. Ponadto autorzy indywidualnie, kierując się subiektywnymi kryteriami, dokonywali wyboru organizacji do analizy. Ograniczenia wydawnicze oraz szeroki zakres tematyki sprawiały, że bardzo szczegółowa analiza działalności wszystkich organizacji rządowych nie była możliwa do przeprowadzenia.

Struktura publikacji składa się z czterech zasadniczych części: *Pokój i bezpieczeństwo*; *Prawa człowieka, demokracja, pomoc humanitarna*; *Patologie* oraz *Migracje*. Redaktorzy zdają sobie sprawę, że dyskusyjny może być podział treści i związane z tym przyporządkowanie artykułów do poszczególnych części. W praktyce jednak niezwykle trudno było jednoznacznie przyporządkować niektóre z artykułów. O ile na przykład nie wzbudza wątpliwości przyporządkowanie operacji pokojowych do części dotyczącej pokoju i bezpieczeństwa, o tyle artykuły dotyczące tematyki dziecięcej prostytucji i pornografii czy handlu ludźmi, umieszczone w części dotyczącej patologii, mogłyby być przez niektórych – równie trafnie – zaliczone do kwestii związanych z prawami człowieka. Podobne kontrowersje dotyczą także innych artykułów. Oznacza to, że podział treści dokonany przez redaktorów jest subiektywny.

Redaktorzy zdają sobie ponadto sprawę, że książka nie zawiera omówienia wielu zagadnień, przede wszystkim ekonomiczno-społecznych (np. problem walki z AIDS, likwidacji dysproporcji rozwojowych, walki z korupcją czy zorganizowaną przestępczością). Podyktowane to było dwoma zasadniczymi czynnikami: z jednej strony koniecznością dokonania selekcji niezwykle złożonej i rozbudowanej materii, jaką są obszary aktywności współczesnych organizacji międzynarodowych, natomiast z drugiej ograniczeniami wydawniczymi. Redaktorzy zdecydowali się więc na zakwalifikowanie artykułów związanych przede wszystkim z szeroko rozumianą problematyką ochrony praw człowieka i bezpieczeństwa jako dziedzinami najbliższymi ich zainteresowaniom badawczym. Jednocześnie są to zagadnienia, które oddają istotę aktywności współczesnych organizacji międzynarodowych.

Książka adresowana jest głównie do studentów politologii, stosunków międzynarodowych, europeistyki, prawa oraz osób zainteresowanych problematyką funkcjonowania organizacji międzynarodowych.

\* \* \*

*Dziękujemy prof. dr hab. Elżbiecie Stadtmüller za życzliwość i wsparcie merytoryczne oraz wszystkim autorom artykułów za rzetelność badawczą wniesioną w powstanie niniejszej publikacji.*

*Podziękowania składamy także dyrektorowi Instytutu Politologii, prof. dr. hab. Jackowi Sroce za pomoc w sfinansowaniu projektu oraz niniejszej publikacji.*

*Specjalne podziękowania kierujemy do dr. Bartosza Bolechowa i dr. Arkadiusza Domagały za pomoc przy ustalaniu struktury pracy oraz ostatecznego tytułu książki.*

Wrocław 2014

Agnieszka Florczak  
Alicja Lisowska

## Noty o autorach

**Dominik Balawender** – słuchacz studiów doktoranckich na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania badawcze: problematyka proliferacji broni masowego rażenia, relacje między KRLD a jej sąsiadami oraz zagadnienia kultury strategicznej.

**Bartosz Bolechów** – doktor habilitowany, pracownik zakładu Międzynarodowych Stosunków Politycznych Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Członek Rady Naukowej Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas oraz Komisji Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego, powołanej przez prezydenta RP w 2010 roku. Specjalizuje się w badaniach nad terroryzmem, radykalizmem i ekstremizmem politycznym.

**Alina Bomba** – doktorantka w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Absolwentka Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu. Główne obszary zainteresowań: współczesne piractwo morskie, państwa upadłe oraz partnerstwo strategiczne NATO–UE.

**Adam Cianciara** – doktor, politolog, pracownik Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego we Wrocławiu. Zainteresowania badawcze: współczesne konflikty zbrojne, teoria wojny oraz teoria stosunków międzynarodowych.

**Joanna Dobrowolska-Polak** – doktor, pracownik naukowy Instytutu Zachodniego w Poznaniu i Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych w Poznaniu. Prowadzi badania nad sytuacją ludności cywilnej podczas konfliktów zbrojnych oraz międzynarodową reakcją na konflikty i kryzysy: operacjami pokojowymi, interwencjami humanitarnymi oraz pomocą humanitarną.

**Arkadiusz Domagała** – doktor, adiunkt w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Politycznych w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Zajmuje się problematyką interwencji humanitarnych i reakcji społeczności międzynarodowej na masowe naruszenia praw człowieka, w tym naruszeń polegających na przemoc seksualnej.

**Joanna Dyduch** – doktor, adiunkt w Katedrze Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego. Staże badawcze na Wolnym Uniwersytecie w Berlinie, Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie. W latach 2006–2008 kierownik działu programowego w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu. Zajmuje się analizą europeizacji polityki zagranicznej.

**Agnieszka Florczak** – doktor, adiunkt w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Politycznych w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego i w Katedrze Administracji Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Zajmuje się problematyką ochrony praw człowieka oraz współczesnego uchodźstwa.

**Tomasz Klin** – doktor, adiunkt w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Politycznych w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania badawcze: geopolityka i wybrane aspekty stosunków międzynarodowych.

**Monika Klimowicz** – doktor, adiunkt w Katedrze Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego. Z wykształcenia ekonomistka i politolog. Zainteresowania badawcze: problematyka społecznych i ekonomicznych aspektów integracji europejskiej oraz wpływ procesów integracji gospodarczej na społeczne i ekonomiczne zmiany w gospodarkach krajowych i regionalnych.

**Laura Koba** – doktor, pracownik Biura Rzecznika Praw Dziecka w Polsce oraz członek Zarządu w Fundacji La Strada w Warszawie. Wcześniej wieloletni koordynator programu *Szkola Praw Człowieka* Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w Warszawie. Główne obszary zainteresowań to: indywidualne prawa i wolności, działania na rzecz budowania świadomości praw człowieka, zwalczania handlu ludźmi, w tym prostytucji i pornografii dziecięcej, prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych.

**Magdalena Lesińska** – doktor, pracownik Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: polityka migracyjna Polski i UE, prawa i partycypacja polityczna migrantów, diaspora polska, dyskurs publiczny i polityczny na temat migracji.

**Alicja Lisowska** – doktor, adiunkt w Zakładzie Badań nad Samorządnością Terytorialną w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. W pracy naukowej i badawczej podejmuje problematykę związaną z polityką ochrony środowiska, międzynarodową współpracą w dziedzinie ochrony środowiska, socjologią polityki i rodziny.

**Anna Pacześniak** – doktor, adiunkt w Katedrze Studiów Europejskich Uniwersytetu Wrocławskiego, wykładowca Wolnego Uniwersytetu w Brukseli. Zainteresowania badawcze: europeizacja partii politycznych, kobiety w polityce.

**Marcin Skocz** – magister politologii, absolwent studium doktoranckiego Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, prezes stowarzyszenia *Semper Avanti*. Koordynator licznych projektów z obszaru społeczeństwa obywatelskiego i tolerancji. Zainteresowania badawcze: pomoc rozwojowa, polityka młodzieżowa, przemiany społeczne i polityczne na Bliskim Wschodzie.

**Agnieszka Florczak**

doktor, adiunkt w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Politycznych w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego i w Katedrze Administracji Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Zajmuje się problematyką ochrony praw człowieka oraz współczesnego uchodźstwa.

**Alicja Lisowska**

doktor, adiunkt w Zakładzie Badań nad Samorządnością Terytorialną w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. W pracy naukowej i badawczej podejmuje problematykę związaną z polityką ochrony środowiska, międzynarodową współpracą w dziedzinie ochrony środowiska, socjologią polityki i rodziny.

**ISBN 978-83-927859-8-9**

**Wrocław 2014**